

Natura2000-handleplan 2010-2015

HOSTRUP SØ, ASSENHOLM MOSE OG FELSTED VESTERMARK

**Aabenraa Kommune
November 2012**

AABENRAA KOMMUNE

NATURA 2000 HANDLEPLAN 2010-2015

KOLOFON

Titel: **Natura 2000-handleplan Hostrup Sø, Assenholm Mose og Felsted Vestermark**

Natura 2000-område nr. 95

Habitatområde nr. 84

Fuglebeskyttelsesområde nr. 58

Udgiver: Aabenraa Kommune

Dato: November 2012

Forsidefoto: Ryddet areal ved Hostrup Sø april måned 2012

Må citeres med kildeangivelse

Denne Natura 2000-handleplan er udarbejdet i perioden januar-oktober 2012 af Aabenraa Kommunes medarbejdere i samarbejde med Orbicon.

INDHOLDSFORTEGNELSE

Indholdsfortegnelse.....	2
Forord.....	3
Baggrund.....	4
Sammendrag.....	6
Mål for planperioden.....	8
Forventede metoder og forvaltningstiltag.....	10
Prioritering af den forventede forvaltningsindsats.....	14
Forventet effekt.....	15
Bilag 1: Naturtyper og arter på udpegningsgrundlaget.....	17
Bilag 2: Fordeling af indsats mellem handleplan-myndigheder og offentlige lodsejere.....	18
Bilag 3: Kort med potentielle områder for ny indsats.....	19
Bilag 4: Resumé af offentlige lodsejeres drifts- og plejeplaner.....	20
Bilag 5: Forklaring af Natura 2000-begreber m.m.....	33

FORORD

I Aabenraa Kommune har vi mange smukke naturområder med et alsidigt og spændende dyre- og planteliv. Flere af områderne er udpeget til Natura 2000 område, hvor der skal gøres en særlig indsats for natur og miljø. Med udgangspunkt i Miljømålsloven har staten vedtaget planer, der fastlægger hvilke naturtyper og arter, vi skal have fokus på, og hvilken indsats der skal gennemføres.

Kommunerne skal i handleplaner implementere statens indsatsplaner. I denne handleplan kan du se, hvordan vi har tænkt os at forbedre forholdene i Natura 2000 områderne. Handleplanen beskriver ikke, hvad der skal ske i forhold til den enkelte borger, men er en overordnet plan med prioriteringer og tidsplaner for årene 2013-2015.

Det er en stor udfordring, vi står over for med hensyn til tidsplan, økonomi m. m.

Kommunen ønsker at der gennemføres projekter med afgræsning, slæt, rydning, vandstands-hævning e. a. i Natura 2000 områderne. De enkelte projekter kræver grundig planlægning, og kommunen skal lave undersøgelser som beskriver effekter og konsekvenser af tiltagene. Lods-ejere vil blive berørt i større eller mindre grad, men det er vores mål, at planlægning og gennemførelse foregår i god dialog med berørte parter.

Der er flere forhold, som afgør, om handleplanen bliver en succes. Det er således op til lods-ejernes frivillige medvirken, om projekter skal gennemføres. Der skal endvidere være de fornødne midler og kompensationer til rådighed, for at indsatserne kan gennemføres på en ordentlig måde. Vi er optimistiske og ser frem til et godt og konstruktivt samarbejde med lods-ejere og andre aktører.

Venlig hilsen

Erwin Andresen
Formand for Teknik- og Miljøudvalget

BAGGRUND

Der er udarbejdet statslige Natura 2000-planer for 246 Natura 2000-områder, som kan findes her: [Natura 2000-plan](#).

http://www.naturstyrelsen.dk/Naturbeskyttelse/Natura2000/Natura_2000_planer

Denne handleplan er en udmøntning af Natura 2000-plan for område 95, Hostrup Sø, Assenholm Mose og Felsted Vestermark.

Handleplanen er udarbejdet af Aabenraa Kommune. Planen blev godkendt af byrådet i Aabenraa Kommune den 28. november 2012.

Hver kommune er ansvarlig for de dele af handleplanen, der vedrører kommunens geografiske område på land - bortset fra skovbevoksede, fredskovspligtige arealer. Hver kommune sikrer gennemførelse for sit område inden udgangen af år 2015.

Naturstyrelsen er ansvarlig for de dele af handleplanen, der vedrører de skovbevoksede, fredskovspligtige arealer. Naturstyrelsen sikrer gennemførelse af disse dele af handleplanen inden udgangen af år 2021.

Naturstyrelsen og Forsvaret er offentlige lodsejere indenfor Natura 2000 området og gennemfører Natura 2000-planen direkte i deres drifts- og plejeplaner. Der er resuméer af disse planer i bilag 4. Herudover indgår denne drifts- og plejeplanlægning for offentlige arealer kun i handleplanens bilag 2.

NaturErhvervsstyrelsen er også offentlig lodsejer, men laver ikke drifts- og plejeplan. Styrelsens arealer indgår således i kommunens handleplan.

Handleplanen er udarbejdet med hjemmel i miljømålsloven (lovbekendtgørelse nr. 932 af 24/9 2009), bekendtgørelse nr. 1117 om kommunalbestyrelsernes Natura 2000-handleplaner og bekendtgørelse 1116 af 25/11/2011 om tilvejebringelse af Natura 2000-skovplanlægning.

Det fremgår af lovgivningen:

- at en handleplan skal indeholde:
 - en prioritering af handleplan-myndighedens forventede forvaltningsindsats i planperioden
 - en angivelse af mål og forventet effekt for de enkelte aktiviteter
 - de forventede metoder og forvaltningstiltag, som handleplan-myndigheden vil tage i brug for at forbedre naturtilstanden eller fastholde gunstig bevaringsstatus
- at en handleplan ikke må stride imod retningslinjer fastsat i den statslige Natura 2000-plan.
- at en handleplan skal være så konkret, at dens gennemførelse kan vurderes. Dog må handleplanen ikke foregribe det præcise indhold af de aftaler eller afgørelser, der træffes i forhold til den enkelte lodsejer i forbindelse med gennemførelse af handleplanen.

Alle myndigheder skal i deres arealdrift, naturforvaltning eller ved udøvelse af deres beføjelser i henhold til lovgivningen i øvrigt lægge Natura 2000-planen og -handleplanen til grund.

Miljøvurdering

Den kommunale Natura 2000-handleplan er som udgangspunkt omfattet af krav om miljøvurdering i henhold til lov om miljøvurdering af planer og programmer (lovbekendtgørelse nr. 936 af 24. september 2009). For samtlige statslige Natura 2000-planer er der foretaget en strategisk miljøvurdering. Handleplanen har et indhold, der ikke adskiller sig fra de oplysninger, som allerede er givet i de miljøvurderede Natura 2000-planer. Da handleplanen ikke sætter nye rammer for fremtidige anlægstilladelser eller yderligere vil kunne påvirke internationalt udpegede naturbeskyttelsesområder væsentligt, er det kommunernes vurdering, at der ikke er behov for en fornyet miljøvurdering.

I handleplanen anvendes en række Natura 2000-begreber m.m., som er defineret nærmere i bilag 5.

SAMMENDRAG AF DEN STATSLIGE NATURA 2000-PLAN FOR NATURA 2000-OMRÅDE NR. 95 HOSTRUP SØ, ASSENHOLM MOSE OG FELSTED VESTERMARK

Områdebeskrivelse

Områdets centrale elementer er Sønderjyllands største sø, Hostrup Sø, med omkringliggende moser og overdrevarsarealer. Hovedtilløbet, Humlebæk i den nordøstlige del, modtager vand fra Spangtoft Mose, som indtil midt i 1980'erne blev anvendt til udledning af spildevand fra en destruktionsanstalt. Søens afløb er i den sydlige ende og udmunder i Bjerndrup Mølleå. Hostrup Sø var tidligere kendt som Danmarks største lobeliesø. I moseområdet vest for Hostrup Sø er der tre brunvandede og lavvandede søer, der er opstået i forbindelse med tørve-gravning. Moserne mod vest er vidtstrakte, skovprægede, med få afgræssede og åbne områder. Det samlede areal er af Natura 2000 området ca. 1322 ha.

Vigtigste naturværdier

Nogle af overdrevarsarealerne i Bjergskov er landsdelens mest artsrige lokaliteter, med mere end 130 arter af karplanter. Der er en meget værdifuld svampeflora med mange arter, som er tilknyttet gamle ugødskede græsgange. Det er endvidere en af landsdelens bedste lokaliteter for dagsommerfugle. Den atlantiske bøgeskov på morbund med kristtorn er vigtig at bevare, fordi det er den oprindelige skovtype i blandt andet Sydøstjylland. Hostrup Sø er tilholdssted for mange rastende fugle i træktiden. Havørn, fiskeørn, rørdrum, rørhøg, trane, rødrygget tornskade, isfugl og mosehornugle forekommer i området, hvor de raster og fouragerer. Stor hornugle yngler i områdets østlige del.

Trusler mod områdets naturværdier

Den høje ende af tålegrænseintervallerne for luftbåren kvælstofpåvirkning er overskredet for alle lysåbne naturtyper og skovnaturtyperne på hele arealet, og derudover har landbrugets dræning og intensivisering ført til øget næringsstofbelastning (primært fosfor) af Hostrup Sø.

Overdrevene er generelt under tilgroning. De mest værdifulde i områdets østlige del plejes gennem græsning og periodevise rydninger. Højmosearealerne gror også til i krat og skov, og i den sydvestlige del er væsentlige arealer blevet til birkeskov indenfor de seneste årtier. Forekomsterne af højmose og nedbrudt højmose udgør kun en mindre del af det tidligere højmosekompleks i området, og en række af de karakteristiske højmosearter findes kun på mindre fragmenterede arealer i området. Søerne er også under tilgroning. Der er konstateret invasive arter af nåletræer i moseområderne, primært sitkagran og bjergfyr. Der er fundet spor af mink flere steder omkring Hostrup Sø. Rekreative aktiviteter, der udøves i længere tid, kan medføre forstyrrelser af udpegningsarter i området.

Dræning forhindrer naturlig udvikling af højmose og fastholder arealerne i en tilstand der er ugunstig for flere af arterne på udpegningsgrundlaget. Ændring af vandstanden kan desuden betyde væsentlige ændringer i forhold til de skovnaturtyper, der findes i området i dag.

Delbestande af stor vandsalamander er fragmenteret i området dels fordi ynglevandhullerne ligger for langt fra hinanden, dels fordi der er for få velegnede ynglebiotoper.

Målsætning

I dette område er der særlig fokus på Hostrup Sø, der tidligere var en klarvandet sø, samt de omgivende overdrevars- og højmosearealer, der bl.a. er vigtige levesteder for ynglefugle.

Indsats

Oversigt over væsentlige indsats til gennemførelse af denne plan.

Indsats	Stort omfang	Mindre omfang	Undersøges nærmere	Ikke relevant
Rydning, fjernelse af uønsket opvækst Herunder bekæmpelse af invasive arter	X			
Forbedring af hydrologi Fx ved at standse dræning, genoprette vandløb, fjerne diger	X			
Ekstensiv drift Fx indførsel eller opretholdelse af græsning, høslet mm.	X			
Sikring af arealer Sikring af natur der ikke pt. er beskyttet (fx stenrev og skovnatur)		X		
Reducere forstyrrelser		X		
Forbedring/sikring af levesteder Fx ved etablering af vandhuller, sikring af redetræer eller større fouragerings- eller yngleområder	X			
Sammenkædning af naturarealer Fx ved udlæg af naturarealer til samdrift af mindre og adskilte naturområder.	X			

Der er fokus på at sikre og sammenkæde de spredte forekomster af de truede naturtyper surt overdrev og højmoser, bl.a. for at bevare og sikre spredningsmulighederne for naturtypernes karakteristiske og sjældne arter. Arterne på udpegningsgrundlaget sikres egnede levesteder og gode spredningsmuligheder.

MÅL FOR PLANPERIODEN

(Natura 2000-planens indsatsprogram)

Natura 2000-planens indsatsprogram er bindende retningslinjer for handleplanen i første planperiode, og anvendes derfor som handleplanens mål. Dette indsatsprogram skal som udgangspunkt være gennemført med udgangen af år 2015, dog år 2021 for de skovbevoksede, fredskovspligtige arealer. Indsatsprogrammet vedrører alene naturtyper og arter, som er på udpegningsgrundlaget for Natura 2000-området, jf. bilag 1.

Indsatsprogrammet findes på side 20 i [Natura 2000-planen](http://www.naturstyrelsen.dk/Naturbeskyttelse/Natura2000/Natura_2000_planer)
http://www.naturstyrelsen.dk/Naturbeskyttelse/Natura2000/Natura_2000_planer

Her er et sammendrag af Natura 2000 planens indsatsprogram:

Naturtyper:

- ❖ Der sikres en for naturtyperne hensigtsmæssig hydrologi i søer, højmose, nedbrudt højmose og hængesæk. Det undersøges nærmere, hvor der er behov for at skabe en mere hensigtsmæssig hydrologi i skovnaturtyperne, og disse steder sikres den for skovnaturtyperne mest hensigtsmæssig hydrologi.
- ❖ De lysåbne terrestriske naturtyper sikres en hensigtsmæssig ekstensiv drift og pleje. Skovnaturtyperne sikres en skovnaturtypebevarende drift og pleje.
- ❖ Invasive arter som sitkagran, bjergfyr, glansbladet hæg samt mink søges bekæmpet og deres spredning søges forebygget.
- ❖ Skovnaturtyper sikres. Der kan være tale om en dynamisk situation, hvor det ikke nødvendigvis er de samme forekomster, der over tid bidrager til sikring af en skovnaturtype.
- ❖ Forekomster af habitatnaturtyper og levesteder, der ikke er omfattet af lovgivningen, sikres mod ødelæggelse.
- ❖ Forekomster med surt overdrev, højmose og hængesæk sikres og søges sammenkædet ved udvidelse af arealet.

Arter

- ❖ Der sikres velegnede levesteder for stor vandsalamander, odder, rørdrum, havørn, rørhøg, trane, tinksmed, storhornugle og mosehornugle.
- ❖ Der sikres velegnede levesteder med individuel hensyntagen til den enkelte arts sårbarhed overfor forstyrrelser for alle arter på udpegningsgrundlaget.
- ❖ Der sikres spredningsmuligheder mellem levesteder for stor vandsalamander
- ❖ Tilpas uforstyrrede raste-, fødesøgnings og yngleområder for havørn sikres.

Indsatser der forventes gennemført via anden planlægning end handleplanen:**Husdyrgodkendelsesloven**

Reduktion af kvælstofdepositionen fra luften på områdets naturtyper sker ved administration af denne lov.

Vandplanen

Sikrer vandkvaliteten i vandløb og søer – herunder naturtypen søbred med små urter (Hostrup Sø).

Bekæmpelsesplaner for invasive dyrearter samt regulering af prædatorer

Naturstyrelsen udarbejder bekæmpelsesplaner for mink og mårhund, hvilket forventes at løfte reguleringen af disse arter. Reguleringen af øvrige prædatorer som ræve og krager forventes i høj grad løftet af jagt- og vildtforvaltningsloven, der administreres af Naturstyrelsen.

FORVENTEDE METODER OG FORVALTNINGSTILTAG

Her angives de metoder og forvaltningstiltag, som forventes at skulle anvendes for at opfylde handleplanens mål (Natura 2000-planens indsatsprogram).

Indsatsen omfatter de privat ejede lysåbne arealer og privat ejede ikke-fredsskovspligtige skove, hvor kommunen er handleplanmyndighed. Da der ikke er kortlagt skovnaturtyper i privat fredskov, hvor Naturstyrelsen er handleplanmyndighed, er der *ikke* angivet metoder og forvaltningstiltag for naturtyper i fredskov og for offentlige arealer, hvor lodsejerne selv udarbejder drifts- og plejeplaner for at gennemføre Natura 2000-planen (Forsvaret og Naturstyrelsen).

Der henvises til resuméerne af denne offentlige drifts- og plejeplanlægning i bilag 4.

Den konkrete indsats på et areal forventes i stort omfang udmøntet ved, at lodsejeren søger om tilskud fra en række særlige tilskudsordninger under Landdistriktsprogrammet. For nærmere information henvises til [NaturErhvervsstyrelsen http://naturerhverv.fvm.dk/](http://naturerhverv.fvm.dk/) og – for skovbevoksede arealer – til [Naturstyrelsen http://www.naturstyrelsen.dk/](http://www.naturstyrelsen.dk/) I 1. planperiode gælder således indtil videre den med Grøn Vækst afledte nationalpolitiske præmis om frivillighed i Natura 2000 indsatsen.

Arealer angivet i tabel 1 og 2 er potentielle bruttoarealer, der vil blive undersøgt nærmere i planperioden med henblik på at vurdere gennemførlighed. Indsatsens præcise omfang i planperioden vil bero på en biologisk, teknisk og økonomisk vurdering og vil sikre Natura 2000-planens mål opfyldelse ved at:

- Arealer med disse naturtyper indenfor Natura 2000-området ikke går tilbage
- Tilstanden samlet set ikke forringes i denne planperiode.

Naturtyper

I tabel 1 angives de forventede metoder og forvaltningstiltag for *naturtyperne* på udpegningsgrundlaget (jf. bilag 1) for Aabenraa Kommune. Tabellen er inddelt i 2 grupper:

- Lys åbne naturtyper, inkl. sø- og vandløbsnaturtyper (se bilag 5)
- Ny habitatnatur (dvs. udvidelser af naturtyperne)

Hovedparten af arealet med naturtyper er vurderet og kortlagt af staten, og kan ses på hjemmesiden [PRIOR - http://prior.dmu.dk/](http://prior.dmu.dk/)

I tabel 1 er et skøn over omfanget af de enkelte metoder og forvaltningstiltag for de kortlagte naturtyper samt et skøn over omfanget af nødvendig ny habitatnatur.

I den forbindelse skelnes mellem "Igangværende indsats" og "Behov for ny indsats", da der allerede er igangværende indsatser i Natura 2000-området, der bidrager til at opfylde handleplanens mål.

Tabel 1: Forventede metoder og forvaltningstiltag for naturtyperne*

Forventede metoder og forvaltningstiltag *	Skøn over omfanget af:		
	Igangværende indsats	Behov for ny indsats	Samlet indsats
Lysåbne naturtyper:			
Rydning af uønsket opvækst	0	Op til 35 ha	Op til 35 ha
Forbedring af hydrologi	0****	Op til 96 ha	Op til 96 ha
Græsning eller høslet ***	0	Op til 11 ha (surt overdrev)	Op til 11 ha
Ny habitatnatur**:			
Udvidelse af naturtyper (surt overdrev)	0	Op til 3-5 ha	Op til 3-5 ha

* Omfatter ikke indsats på offentlige arealer, hvor ejeren gennemfører Natura 2000-planen i egne drifts- og plejeplaner. Se bilag 4.

** I bilag 3 er der et kort, som viser potentielle områder for ny habitatnatur og naturpleje.

***Naturtyper der ofte ikke skønnes at have behov for pleje ved afgræsning eller høslet er fratrukket (højmose, nedbrudt højmose og hængesæk).

****Der er planlagt projekt med vandstandshævning i f. m. Hostrup Sø, men det endelige omfang og starttidspunkt kendes ikke. Naturstyrelsen er projektansvarlig.

Arter

I tabel 2 angives forventede metoder og forvaltningstiltag for *arterne* på udpegningsgrundlaget (jf. bilag 1) *udover* indsatsen for naturtyperne, som i mange tilfælde også vil gavne arterne.

Tabel 2: Forventede metoder og forvaltningstiltag for arter *udover* indsatsen for naturtyperne.*

Forventede metoder og forvaltningstiltag *	Skøn over omfanget af:		
	Igangværende indsats	Behov for ny indsats	Samlet indsats
Restaurering af vandhuller	0	Afventer undersøgelse	Pt. ukendt
Nygravning af vandhuller	0	Afventer undersøgelse. Op til 5 stk.	Op til 5 stk.
Græsning eller høslet **	0	Op til 157 ha	Op til 157 ha
Forstyrrelser	0	0	0
Prædation	0	0	0

* Omfatter ikke indsats på offentlige arealer, hvor ejeren gennemfører Natura 2000-planen i egne drifts- og plejeplaner. Se bilag 4.

**Flere fuglearter har behov for lysåbne enge til fødesøgning m. m. Afgræsning/slæt på de angivne 157 ha vil således være en for fuglene optimal situation. De angivne ha er således et "bruttoareal", hvor der bør ske en særlig indsats for at fremme frivillige aftaler.

Herunder angives en nærmere beskrivelse af de metoder og forvaltningstiltag, som forventes at skulle anvendes for at opfylde handleplanens mål.

Naturtyper

Rydning af uønsket opvækst

På lysåbne naturtyper kan der være behov at rydde træer og buske inden f.eks. græsning eller høslæt kan iværksættes. Det drejer sig særligt om følgende naturtyper surt overdrev, højmose og nedbrudt højmose. På baggrund af statens kortlægning og tilstandsvurdering af habitatnaturtyperne skønnes der at være behov for at rydde i størrelsesordenen 35 ha af de kortlagte naturtyper, primært arealer med nedbrudt højmose og surt overdrev.

Forbedring af hydrologi

Det fremgår af Natura 2000-planens indsatsprogram, at der skal "sikres den for naturtyperne mest hensigtsmæssige hydrologi i arealer med søer, højmose, nedbrudt højmose og hængesæk". De hydrologiske forhold vil typisk blive forbedret ved at afbryde dræn eller afvandingsgrøfter i et område. På baggrund af statens kortlægning og tilstandsvurdering af habitatnaturtyperne skønnes der at være behov for at forbedre de hydrologiske forhold på i størrelsesordenen 96 ha hvoraf størstedelen er nedbrudt højmose og hængesæk.

Græsning eller høslæt

Hovedparten af de lysåbne naturtyper forventes plejet med ekstensiv græsning og/eller høslæt. Det drejer sig særligt om naturtyperne surt overdrev og nedbrudt højmose. Der skønnes, at være behov for græsning og/eller høslæt på i størrelsesordenen 11 ha surt overdrev. Visse arealer med nedbrudt højmose kan efter konkret vurdering evt. afgræsses.

Udvidelse af naturtyper

Arealet af naturtypen surt overdrev, der er truet og fragmenteret, udvides med 3-5 ha primært i tilknytning til eksisterende forekomster af naturtypen. Arealet med hængesæk og højmose forventes på længere sigt at blive udvidet ved den indsats der sker på forsvarets arealer for at forbedre hydrologi og rydde uønsket træopvækst (2011/2012), og forventes primært at ske på arealer med nedbrudt højmose. Det planlagte vandstandshævningsprojekt i og omkring Hostrup Sø forventes således at løfte indsatsen for udvidelse af højmose i første planperiode.

Arter

Indsatsen for naturtyperne forventes i væsentligt omfang at bidrage til at sikre velegnede levesteder for arter på udpegningsgrundlaget.

Særligt for levesteder på skovbevoksede arealer

Naturstyrelsen har vurderet, at der i denne planperiode ikke er behov for indsats for stor vandsalamander og odder på de skovbevoksede, fredskovspligtige arealer i området. Der skal sikres en passende uforstyrrethed i en zone omkring konstaterede redesteder i yngleperioden for havørn, stor hornugle og trane.

Sikring af velegnede levesteder for arter

Indsatsen for naturtyperne: rydning, forbedring af hydrologi, græsning og høslæt vurderes at sikre og udvide de fleste fuglearters nuværende og potentielle levesteder.

Der vurderes ikke at være egnede redesteder for havørn udenfor de statsejede arealer. Det vurderes endvidere, at området er tilstrækkeligt stort og velegnet som levested for stor hornugle og odder, så der er ikke planlagt yderligere indsats i forhold til disse.

Indsats mod forstyrrelser:

De centrale ynglelokaliteter for arter som trane, rørhøg og rørdrum, stor hornugle og havørn findes primært på arealer ejet af forsvaret, og den indsats der er angivet i Forsvarets drifts- og plejeplan (bilag 4) vurderes i væsentlig grad at sikre uforstyrrede ynglelokaliteter for arterne. Yderligere indsats afhænger af en konkret vurdering af, om arternes ynglemuligheder og ynglesucces er påvirket af forstyrrelser. I denne planperiode undersøges behovet, og mulige indsatser vurderes.

Yderligere indsats med græsning og høslæt.

For at sikre velegnede fourageringsområder for bl. a. rørhøg skønnes der at være behov for ekstensiv drift med græsning og/eller høslæt på vedvarende græsarealer i området. Ca. 80 ha er omfattet af aftaler, der alle udløber i planperioden. Der er foreslået ca. 157 ha som potentielle områder, hvor der gøres en særlig indsats for at fremme frivillige aftaler. De potentielle områder omfatter primært arealer med eksisterende plejeaftaler (der pågår eller ophører), beskyttede naturarealer (Naturbeskyttelseslovens § 3) samt arealer der sammenbinder beskyttet natur.

Oprensning og nygravning af vandhuller

Der er i området etableret en række "erstatnings- og kompensationsvandhuller" i forbindelse med motorvejsbyggeriet Kliplev- Sønderborg - syd for området. De fleste ligger tæt på Flensborgvej. Evt. yderligere indsats for stor vandsalamander afventer igangværende undersøgelse af bilag IV arters udbredelse i Aabenraa Kommune. På det forhåndenværende grundlag vurderes, at der formentlig er behov for nye vandhuller tæt på Hostrup Sø.

Indsats mod prædation

Indsats for at reducere prædation fra mink, ræv og mårhund forventes løftet af jagt- og vildtforvaltningsloven, der administreres af Naturstyrelsen. Eventuel indsats overfor prædation inden for kommunernes ressortområde vil kunne finde sted efter konkret vurdering af hvor og i hvilket omfang, der er behov for dette.

PRIORITERING AF DEN FORVENTEDE FORVALTNINGSINDSATS

Indsatsen i 1. planperiode skal standse tilbagegangen for naturtyper og arter på udpegningsgrundlaget. I Natura 2000-planen er dette mål udmøntet i fire sigtelinjer:

1. Sikring af tilstanden af eksisterende naturarealer og arter
2. Sikring af de små naturarealer
3. Sikring af naturtyper og levesteder som ikke er beskyttede
4. Indsats for truede naturtyper og arter

De fire sigtelinjer lægger niveauet for den indsats, som handleplanmyndighederne skal gennemføre, og er udtryk for den nationale prioritering i 1. planperiode.

For så vidt angår ambitionsniveau gælder i første planperiode indtil videre den med Grøn Vækst afledte nationalpolitiske præmis om frivillighed i Natura 2000-indsatsen, hvilket også er baggrunden for økonomiaftalen for 2013 mellem regeringen og KL, der lægger de økonomiske rammer for den kommunale Natura 2000-indsats.

Her beskrives de dele af indsatsprogrammet, som handleplanmyndighederne forventes at gennemføre med særligt fokus og tidligt i planperioden:

Lysåbne naturtyper

Indsatser for at sikre en udvikling mod aktiv højmoser:

- Indsats, der omfatter rydning og forbedret hydrologi i arealer med nedbrudt højmoser og hængesæk, prioriteres generelt højt.
- Områder hvor der kan skabes synergi med Naturstyrelsens planlagte projekt med vandstandshævning i Hostrup Sø, prioriteres højt.
- Rydning af træopvækt prioriteres på arealer, hvor det skønnes muligt at forhindre gentilgroning med efterfølgende afgræsning eller vandstandshævning.

Sikring og udvidelse af naturtypen surt overdrev:

- Sikring af naturtypen surt overdrev ved udvidelse af eksisterende forekomster af naturtypen.

Arter

Sikring af vedvarende fugtige græsningsarealer med afgræsning eller høslet, gennem aktiv indsats for at udbrede kendskabet til landdistriktsmidler til afgræsning, høslet og ændret vandstand. Særlig indsats for at eksisterende aftaler, der udløber i projektperioden videreføres.

Det prioriteres at indgå aftaler på offentligt ejede arealer, på arealer der er omfattet af Naturbeskyttelseslovens § 3, samt arealer der kan sammenbinde eksisterende beskyttet natur.

Undersøgelse af behovet for yderligere indsats for stor vandsalamander er igangsat. Umiddelbart vurderes, at der er behov for yderligere vandhuller i området.

FORVENTET EFFEKT

Her beskrives den forventede naturmæssige effekt ved at gennemføre de enkelte aktiviteter. Den faktiske naturmæssige effekt for naturtyper og arter vil løbende blive fulgt i det nationale overvågningsprogram, NOVANA.

Naturtyper og arter

For at sikre de lysåbne naturtyper og sikre egnede levesteder for udpegningsarterne skal der gøres en indsats for at forbedre hydrologi i området moser og enge og arealerne skal sikres en drift og pleje, der sikrer naturtypernes plantesamfund og som lever op til arternes krav til levesteder. Derudover kræver nogle arter at der gøres en indsats for at sikre uforstyrrede forhold i yngleperioden.

Forbedring af hydrologi

Lukning af grøfter, fjernelse af drænrør mv. kan være afgørende plejetiltag for våde naturtyper som f.eks. *søer, højmose, nedbrudt højmose og hængesæk*. Dette gælder også for en række arter tilknyttet våde naturtyper som f.eks. *tinksmed, rørhøg, rørdrum og trane*. Effekten af de mere naturlige vandstandsforhold vil typisk være, at fugtigbundsarterne bliver mere dominerende, og at der genindvandrer flere arter tilknyttet våd og fugtig bund. Dette medvirker også til at forbedre fødegrundlaget for en række fuglearter. Desuden vil uønsket opvækst af træer og buske blive hæmmet, nedbrydning af førnelag vil ophøre, og der vil opbygges nyt tørvelag. Det vil sikre mindre næringsfrigørelse og CO₂-udslip. Desuden mindskes udvaskningen af humusstoffer fra moser, hvilket vil bedre vandets klarhed i Hostrup Sø o. a. søer. Mere naturlig hydrologi vil medvirke til sikre velegnede levesteder til *tinksmed* og sikre at området rørskov bevares som redested for *rørhøg, rørdrum og trane*.

Rydning af uønsket opvækst:

I forbindelse med pleje af lysåbne arealer, som *surt overdrev og nedbrudt højmose*, vil det ofte være nødvendigt at foretage en rydning af buske og træer. Det vil typisk være arealer, hvor græsning eller slåning har været enten utilstrækkelig eller helt opgivet, og der har indfundet sig uønsket opvækst. Det kan f.eks. være bævreasp på overdrev eller pile- og birkekrat i moser. Rydningen sikrer, at den flora og fauna, der trives med lysåbne forhold, ikke skygges bort. Desuden vil rydning ofte bidrage til at bekæmpe invasive arter som nåletræer og glansbladet hæg. Det er vigtigt, at det ryddede opvækst fjernes for at skabe gode vækstbetingelser for den lysåbne vegetation.

Ved rydning af arealer med stort potentiale for at udvikle ny habitatnatur vil den vegetation, der er karakteristisk for naturtypen, kunne indfinde sig efter få år. Det gælder særligt for tidlige tilgroningsstadier af naturtyperne.

Rydning af skyggende træopvækst omkring vandhuller kan sikre, at vandet varmes mere op af solen, hvilket betyder øget ynglesucces for stor vandsalamander.

Græsning eller høslæt:

Hovedparten af de lysåbne naturtyper er betinget afgræsning eller høslæt. Overlades de til sig selv uden drift, vil de gro til i høje urter og græsser og med tiden springe i krat og skov. Det er en naturlig proces, men hvis det får lov at ske, vil et stort antal arter blive skygget bort. Græsning eller høslæt vil derfor have en stor positiv effekt på de fleste lysåbne naturtyper og vil ofte være en forudsætning for gunstig bevaringsstatus. Der er dog enkelte lysåbne naturty-

per som ikke, eller kun i særlige tilfælde, vurderes at have behov for afgræsning eller høslæt. Det drejer sig f.eks. om *hængesæk* og *højmose*.

Græsning eller høslæt er et middel til at bekæmpe invasive arter som f.eks. bjørneklo og glansbladet hæg samt problemarter som f.eks. gyvel og bjerg-rørhvene.

Når afgræsning foregår uden eller med begrænset tilskuds fodring eller ved høslæt (dvs. med fjernelse af den afslåede biomasse), vil effekten være særlig positiv, idet plejen i disse tilfælde både sikrer lysåbne forhold og fjerner næringsstoffer fra arealerne.

Holdes vegetationen på de lysåbne engarealer kort med afgræsning eller høslæt bliver de bedre fødesøgningsområder for *mosehornugle* og *tinksmed*.

Ny habitatnatur:

Den ny habitatnatur skal typisk sammenbinde små, fragmenterede forekomster af naturtyper (*hængesæk* og *højmose*), eller fragmenterede levesteder for arter (*stor vandsalamander*) og/eller udvide arealet af truede naturtyper (*højmose* og *surt overdrev*).

Hvis udvidelserne sker på arealer med et stort potentiale for genskabelse af naturtyper, vil der med den nødvendige indsats (forbedring af vandstandsforhold, rydning mv.) og pleje (afgræsning eller høslæt) kunne udvikles ny habitatnatur på relativt få år. Det kan f.eks. være arealer, der tidligere har rummet naturtypen og som ligger i nær tilknytning til eksisterende arealer med naturtypen. Arealer med aktiv højmose vil først udvikles efter en lang årrække med hensigtsmæssig hydrologi i området. Sker udvidelsen på tidligere landbrugsjord, må udviklingen mod habitatnatur af høj kvalitet forventes at tage væsentlig længere tid (ofte flere årtier). Udvidelse og sammenbinding af arealer med surt overdrev, hængesæk og højmose vil medvirke til at sikre at naturtyperne bevares i området og sikre fragmenterede bestande af naturtypernes karakteristiske arter.

Arter:

Hovedparten af indsatsen for arterne på udpegningsgrundlaget vil ske gennem indsatsen for naturtyperne, og er beskrevet ovenfor. Den samlede forventede effekt for arterne er, at deres levesteder sikres/udvides og deres ynglesucces styrkes.

Indsats mod forstyrrelser:

Ved at sikre, at der i Natura 2000 området findes uforstyrrede egnede levesteder, øges chancerne for at arterne yngler i området og deres ynglesucces forbedres.

Indsats mod prædation

Indsats mod prædation fra ræv og invasive arter som mink og mårhund, forventes at øge arternes ynglesucces.

BILAG 1:**NATURTYPER OG ARTER PÅ UDPEGNINGSGRUNDLAGET FOR HABITATOMRÅDE NR. 84**

Naturtyper

Naturtypenr. Naturtype		Handleplan- myndighed	Offentlig lodsejere som laver drifts- og plejepla- ner**		I alt*
		Aabenraa Kommune	Naturstyrelsen	Forsvaret	
3130	Søbred med småurter				delvis kortlagt
3150	Næringsrig sø				delvis kortlagt
3160	Brunvandet sø				delvis kortlagt
7140	Hængesæk	27 ha		X	27 ha
7120	Nedbrudt højmose	86 ha		X	86 ha
6230	Surt overdrev	11 ha	X	X	11 ha
9120	Bøg på mor med krist- torn			X	
9160	Ege blandskov			X	
91D0	Skovbevokset tørve- mose				ej kort- lagt
91E0	Elle- og askeskov				ej kort- lagt
I alt*		124 ha			124 ha

* Omfatter ikke offentlige arealer, hvor ejeren gennemfører Natura 2000-planer i egne drifts- og plejeplaner.

** Hektarangivelsen fremgår af resumeet af drift- og plejeplaner (bilag 4).

Arter

1166	Stor vandsalamander
1355	Odder

Arter på udpegningsgrundlag for Fuglebeskyttelsesområde nr. 58

	Rørdrum (y)
	Havørn (y)
	Rørhøg (y)
	Trane (y)
	Tinksmed (Y)
	Stor hornugle (Y)
	Mosehornugle (Y)

BILAG 2: FORDELING AF INDSATS MELLEM HANDLEPLAN-MYNDIGHEDER OG OFFENTLIGE LODSEJERE

I Natura 2000-planens indsatsprogram er der retningslinjer, hvor der er behov for en nærmere afklaring af, hvem der følger op på retningslinjerne. Det drejer sig om følgende retningslinjer:

Det samlede areal med højmose udvides.

Det samlede areal med surt overdrev udvides betydeligt.

Der sikres velegnede ynglevandhuller for stor vandsalamander, med mulighed for sammenbinding af fragmenterede levesteder.

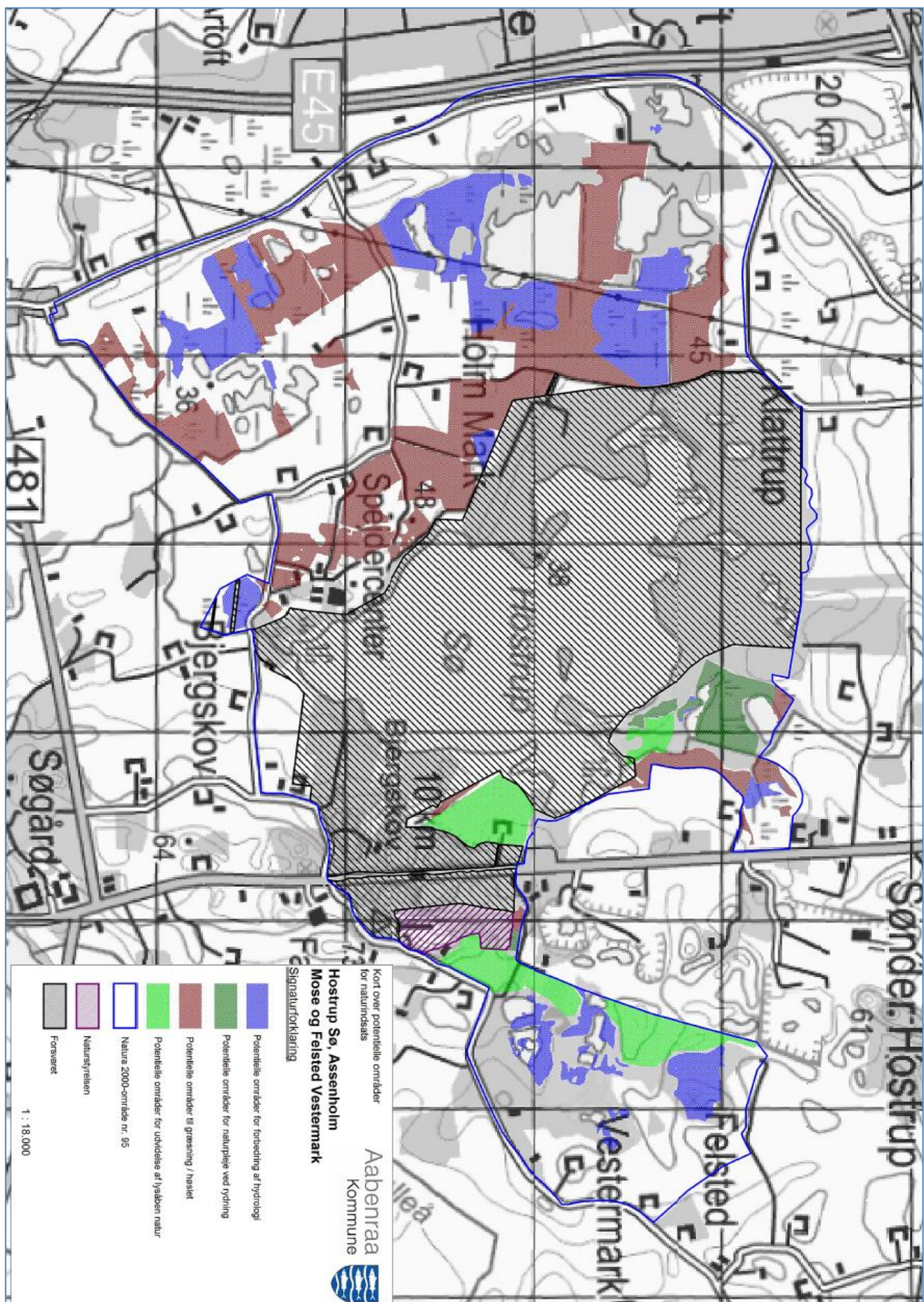
Det kan både være handleplan-myndigheder og offentlige lodsejere, der skal følge op på disse retningslinjer. Derfor omfatter bilag 2 både private og offentlige arealer (inkl. offentlige arealer, hvor lodsejeren selv udarbejdet drifts- og plejeplan).

Der er aftalt følgende opgavefordeling mellem de offentlige lodsejere og handleplan-myndigheder i Natura 2000-området:

	Handleplan myndighed	Offentlige lodsejere	
	Aabenraa Kommune	Forsvaret	Naturstyrelsen
Udvidelse af lysåbne naturtyper (surt overdrev)	Op til 3-5 ha	Op til 12 ha *	0
Udvidelse og sammenbinding af aktiv højmose og hængesæk ved forbedring af hydrologi	0 ha	Op til 50 ha*	0
Sammenbinding af levesteder for arter (antal vandhuller)	Op til 5 stk.	Op til 5 stk.	1 stk.

* Skønnet areal af igangværende naturgenopretnings projekt på Forsvarets arealer.

BILAG 3: KORT MED POTENTIELLE OMRÅDER FOR NY INDSATS

BILAG 4: RESUMÉ AF OFFENTLIGE LODSEJERES DRIFTS- OG PLEJEPLANER

Resume af plejeplan for Naturstyrelsens arealer.

Indenfor området ejer Naturstyrelsen to meget forskellige arealer. Mod øst ligger et overdrev der er en del af et større overdrevsareal kaldet Bjergskov. Bjergskov er beliggende på et randmorænestrøg og er derfor stærkt kuperet. Nogle af overdrevsarealerne i Bjergskov er landets artsrigeste med mere end 300 arter af karplanter. Der er en meget værdifuld svampeflora med mange arter, som er tilknyttet gamle ugødskede græsgange. Mod vest ejer Naturstyrelsen en mindre landbrugsparcel der ligger hen i græs og en mindre moseparcel der er præget af tilgroning.

Tabel a Kortlagte naturtyper på Naturstyrelsens arealer i området

Naturtype	Nr.	Navn	Areal ejet af NST (ca. ha)
Lysåbne naturtyper	6230	Surt overdrev	13
	7120	Nedbrudt højmosé	<1
	7140	Hængesæk	2
			15
<i>Ialt</i>			15

Indsats for naturtyperne

I det følgende angives Naturstyrelsens planlagte indsats for *naturtyperne* på udpegningsgrundlaget. Indsatsen er beskrevet i tabel b. Der skelnes mellem "Eksisterende driftsplan mv." og "Nyt", da der allerede ifølge driftsplaner m.m. for styrelsens arealer skal ske en drift/pleje, der bidrager til at gennemføre plejeplanen. I dette område gælder det for hele den planlagte indsats.

Tabel b Planlagt indsats for lysåbne naturtyper

Plejetiltag	Eksisterende driftsplan mv. eller nyt	Ha (ca.)
Rydning af uønsket opvækst	eksisterende	1
		1
Græsning	eksisterende	12
		12

Særlig indsats for arter

Plejen af områdets naturtyper vil samtidig tilgodese en række arter på udpegningsgrundlaget. Herudover planlægger Naturstyrelsen en særlig indsats for stor vandsalamander, som fremgår af tabel e. Dette forventes at medvirke til at sikre spredningsmulighederne mellem artens levesteder.

Tabel c Planlagt indsats for arter *udover* indsatsen for naturtyperne

	Plejetiltag	Eksisterende driftsplan mv. eller nyt
1166 Stor vandsalamander	Indsats for vandhuller/søer	nyt

I tabel c er der en opdeling til to kategorier:

- "Eksisterende driftsplan mv.": Kategorien dækker over de tilfælde, hvor den pågældende drift/pleje allerede forekommer eller hvor det fremgår af eksisterende driftsplaner og lignende, at tiltaget skal gennemføres.
- "Nyt": Kategorien omfatter de tiltag, der først er blevet fastlagt med denne plejeplan.

Den samlede indsats for naturtyper og arter på styrelsens arealer forventes at medvirke med mindst et nyt vandhul til at forbedre mulighederne for genudveksling af stor vandsalamanders delbestande, som Natura 2000-planen fordrer.

Resume af plejeplan for Forsvarets arealer.

FORSVARETS BYGNINGS- OG ETABLISSEMENTSTJENESTE

FORSVAR FOR NATUREN

SØGÅRDLEJREN

NATURA 2000-RESUMÉ AF DRIFTS- OG PLEJEINDSATSEN 2012-2015

Titel Søgårdlejren, Natura 2000-resumé af drifts- og plejeindsatsen 2012-2015
Udgivelse Forsvarets Bygnings- og Etablisementstjeneste. 2012.
Fotos Michael Sand og Dansk Jagtakademi
Internetversion Resuméet kan findes i elektronisk format på www.forsvaret.dk/fbe
Layout/produktion BUCHS AS

INDHOLD

1. INDLEDNING	4
2. RESUMÉ FRA TILLÆGGET TIL DRIFTS- OG PLEJEPLANEN	5
3. FORSVARETS AREALMÆSSIGE ANDEL AF NATURA 2000-OMRÅDERNE	6
4. FORSVARETS ANDEL AF HABITATNATURTYPER	7
5. FORSVARETS ANDEL AF ARTER	8
6. FORSVARETS NATURA 2000-INDSATS	9

1. INDLEDNING

Ca. 60 af Forsvarets arealer, heraf 20 større skyde- og øvelsesområder, indgår i større eller mindre omfang i Natura 2000-netværket. For 18 af disse terræner foreligger der drifts- og plejeplaner. Drifts- og plejeplanerne anvendes som redskab til opfyldelse af Forsvarets forpligtelse til planlægning inden for Natura 2000-områderne og andre aspekter af implementering af international naturbeskyttelseslovgivning. Teknisk sker dette ved, at Forsvaret indarbejder Natura 2000-planlægningen i drifts- og plejeplanerne på lige fod med øvrige formelle forskrifter, hvilket vil ske i forbindelse med den løbende revision af eksisterende drifts- og plejeplaner eller ved udarbejdelse af nye. I tilfælde, hvor der foreligger relativt nye drifts- og plejeplaner, vil Natura 2000-planlægningen sikres gennem tillæg til disse.

Forsvaret har inden for den fastsatte frist meddelt de relevante kommuner beslutningen om selv at udarbejde Natura 2000-planlægningen og har udarbejdet tilsvarende resuméer, som fremsendes til kommunerne. Re-

suméet består af en række kortfattede afsnit, startende med resuméet fra drifts- og plejeplanen eller tillægget hertil. Derefter beskrives Forsvarets andel af de relevante Natura 2000-områder, dels på arealniveau og dels i forhold til naturindhold fordelt på naturtyper og arter. Til slut gives i skemaform en oversigt over målsætning og indsats i forhold til sikring af Natura 2000-værdierne. De operationelle målsætninger omsættes i planen til konkrete aktiviteter. Den samlede drifts- og plejeplan, tillæg og tilhørende aktivitetskort kan findes på Forsvarets Bygnings- og Etablisementstjenestes hjemmeside: www.forsvaret.dk/fbe.

Nærværende er resumé til handleplanen for Natura 2000-område Nr. 95: Hostrup Sø, Assenholm Mose og Feldsted Vestermark, for så vidt angår planlægningen på Søgårdlejren. Det refererer til tillæg (2012) til den gældende drifts- og plejeplan. Det fremsendes til Aabenraa kommune og Naturstyrelsen.

2. RESUMÉ FRA TILLÆGGET TIL DRIFTS- OG PLEJEPLANEN

Forsvaret ejer og bruger en række skyde- og øvelsester-ræner landet over. Terrænerne udgør tilsammen ca. 33.000 ha, og i alt ca. halvdelen heraf er udpeget som Natura 2000-områder og dermed underlagt de statslige Natura 2000-planer og målsætningen og indsatspro-grammet heri. Forsvaret varetager selv planlægningen, hvilket sker ved revision af drifts- og plejeplaner eller til-læg til eksisterende planer.

Nærværende er et tillæg til drifts- og plejeplanen for Hærhjemmeværnsdistrikt Sønderjylland, i plantillægget benævnt "Søgårdlejren", og gælder således planlæg-ningen for Natura 2000-område Nr. 95: Hostrup Sø, Assenholm Mose og Feldsted Vestemark, hvoraf ca. en tredjedel ejes og forvaltes af Forsvaret. De vigtigste naturtyper i dette område er søer, hvoraf Hostrup Sø er af afgørende vigtighed, moser og overdrev. Arterne er typisk mosetilknyttede, ynglende fuglearter samt hav-ørn, stor hornugle, odder og stor vandsalamander. Hertil kommer en række særligt beskyttede arter, de såkaldte Bilag IV-arter. Til det håndterer tillægget udvalgte øvrige temaer, herunder skovdrift og publikumshensyn.

Forsvaret, herunder Søgårdlejren, har et stort ansvar for sik-ring af gunstig bevaringstilstand for alle naturtyper og arter. I området findes typerne højmoser og surt overdrev, som er højt prioriteret internationalt. Samtidig er Søgårdlejren af stor betydning for Forsvarets personeluddannelse, og der forudses øget uddannelsesmæssig anvendelse i de kom-mende år. Ligeledes krytter der sig en række rekreative interesser til arealerne.

Der er igennem en årrække gennemført omfattende naturpleje på Søgårdlejrens arealer. Dette er sket med henblik på sikring af netop de værdifulde naturtyper og tilknyttede arter. Samtidig har der i samarbejde med Sønderjyllands Amt, senere Aabenraa kommune og

Naturstyrelsen, været gennemført en undersøgelse af konsekvenserne ved hævnning af vandstanden i Hostrup Sø kombineret med lukning af afvandingsgrøfter i mose-området nord for Hostrup Sø. Dette projekt nærmer sig sin afslutning og forventes implementeret i 2012.

Den hidtidige drifts- og plejeindsats er evalueret i forhold til opfyldelsen af Natura 2000-målene, og Forsvaret vurderer overordnet, at fortsat pleje, som allerede gennemført og videre planlagt, kombineret med rydning af forveddet op-vækst i moserne nord og vest for Hostrup Sø samt en vand-standshævning i både moserne og Hostrup Sø vil kunne bidrage meget væsentligt til at opnå Natura 2000-målene. Til dette kommer supplerende planlægning af udvidelse og pleje af overdrevsarealet øst for Hostrup Sø og på Bjergskov Overdrev, udlægning af skovudviklingstyper baseret på loka-litetskortlægning, bekæmpelse af invasive arter, begræns-ning af prædation mv. Disse initiativer kombineret med den igangværende og planlagte indsats i form af fx vandhuls-

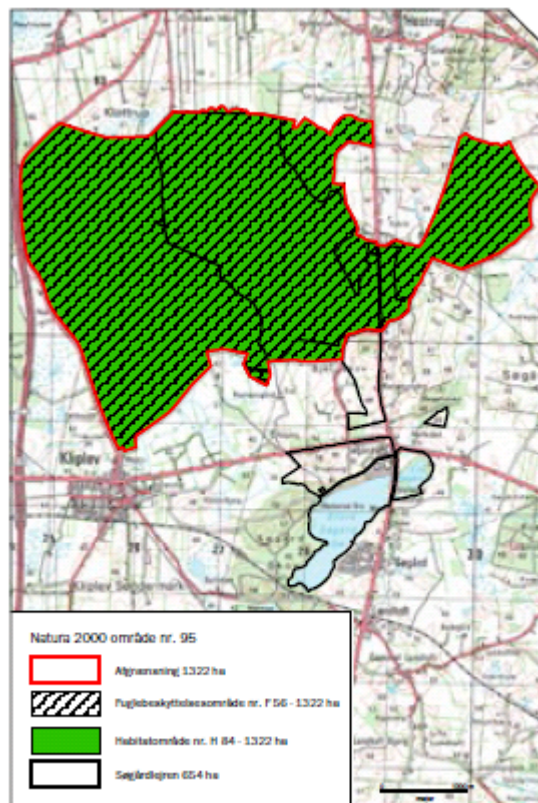
pleje på hele terrænet vil ydermere sikre målopfyldelsen og områdets økologiske funktionalitet for Bilag IV-arterne.

Forsvaret konkluderer, at den planlagte plejeindsats kan kombineres med en gunstig udvikling af Søgårdlejren som uddannelsessted, når der sikres fortsat militær adgang til arealer, der er egnede til gennemførelse af den nødvendige militære uddannelse i Klattrup mose. Samtidig konkluderer Forsvaret, at der ved overvågning og en mulig regulering af offentlig færdsel i delområder i moserne i fuglenes yngletid vil kunne værges mod forstyrrelser, der modstrider målopfyldelsen. Dette kombineres med en mere organiseret og

kanaliseret adgang i mindre sårbare områder med fokus på parkeringspladsområdet øst for Hostrup Sø, så publikums oplevelser ikke forringes og mulighederne for formidlingen forbedres. Forsvaret konkluderer overordnet, at der for planperioden er tilrettelagt en bred indsats, hvor Forsvaret håndterer de trusler mod områdets naturtyper og arter, som Natura 2000-planen identificerer for Søgårdlejren, og dermed tilgodeser alle relevante aspekter af både Natura 2000-forpligtelserne og øvrige fordringer i området.

Plantillægget er vedtaget 2012 og et resume tilgår Aabenraa kommune og Naturstyrelsen.

3. FORSVARETS AREALMÆSSIGE ANDEL AF NATURA 2000-OMRÅDERNE

Søgårdlejren ligger delvist i Natura 2000-område nr. 95 Hostrup Sø, Asserholm Mose og Feldsted Vestermark. Der er et arealmæssigt overlap på 462 ha, hvor Klattrup Mose, Hostrup Sø og overdrevarsarealerne ved Bjergskov udgør de vigtigste områder for de naturtyper og arter, der udgør udpegningsgrundlaget for Natura 2000-området. Den geografiske sammenhæng mellem terrænet, Natura 2000-område og de underliggende habitat- og fuglebeskyttelsesområder fremgår af Figur 3-1.

Figur 3-1. Søgårdlejrens geografiske udbredelse i forhold til Natura 2000-området

4. FORSVARETS ANDEL AF HABITATNATURTYPER

Tabel 4-1 viser de 9 naturtyper på Søgårdlejren, der indgår som udpegningsgrundlag for habitatområdet nr. 84. Det ses, at Søgårdlejren frem for alt bidrager til Natura 2000-områdets mosenaturtyper, hvor fx den samlede forekomst af aktiv højmoser ligger på terrænet. Surt overdrev er ligeledes udbredt med den mest betydnings-

fulde forekomst på Bjergskov Overdrev. Sø-habitatnaturtyperne og visse såvel bølge- som egeskovene i det nordøstlige terræn spiller også en væsentlig rolle. Alle habitatnaturtyper er fastsat til prognosen: Ugunstig eller vurderet ugunstig, bortset fra brundvandede søer, der er gunstig eller vurderet gunstig.

Nummer	Navn	Kortlagt (antal forekomster/areal (ha)) i H84	Kortlagt (antal forekomster/areal (ha)) på Søgårdlejren
3150	Næringsrige søer og vandhuller med flydeplanter eller store vandaks	5 /0,34	1 /0,06
3160	Brunvandede søer og vandhuller	26 /20,20	4 /1
6230	* Artsrige overdrev eller græsheder på mere eller mindre sur bund	13 /44,3	10 /28
7110	* Aktive højmoser	3 /3,2	3 /3,2
7120	Nedbrudte højmoser med mulighed for naturlig gendannelse	23 /125,3	4 /46
7140	Hængesæk og andre kærsamfund dannet flydende i vand	11 /27,6	3 /1
9110	Bøg på mor	1/1 ,0	1/1,0
9120	Bøg på mor med kristtom	3 /1,2	3 /1,2
9160	Egeskove og blandskove på mere eller mindre rig jordbund	3 /2,2	3 /2,2

Tabel 4-1. Habitatnaturtyper på Søgårdlejren angivet med nummer, navn samt areal i Habitatområdet og på selve terrænet.

5. FORSVARETS ANDEL AF ARTER

Blandt habitatrådets udpegede arter skønnes stor vandsalamander og odder p.t. at have relevans i forhold til forvaltningen på Søgårdlejren (se Tabel 5-1). Hertil kommer

et betydeligt antal fuglearter, herunder særligt arter, der yngler i sø- og moseområder. Der er tale om i alt 7 fuglearter (se tabel 5-2).

Nummer	Navn	Kortlagt (antal forekomster/areal (ha)) i H84	Kortlagt (antal forekomster/areal (ha)) på Søgårdlejren
1166	Stor vandsalamander	Ikke kendt	Ikke kendt, men formentlig under indvandring
1355	Odder	Ikke kendt	Ikke kendt, men formentlig flere individer

Tabel 5-1. Arter på habitatrådets udpegningsgrundlag, der har relevans for forvaltningen på Søgårdlejrens arealer.

Art	Kriterium	Bestand F58	Bestand Søgårdlejren
Rørdrum	Y	1-2	1-3
Trane	Y	0-1	1
Havørn	Y	0-1	1 *)
Rørhøg	Y	0-2	2
Tinksmed	Y	0	0
Mosehornugle	Y/T	0/4-5	0
Stor hornugle	Y	1	1 *)

Tabel 5-2. Arter på habitatrådets udpegningsgrundlag, der har relevans for forvaltningen på Søgårdlejrens arealer. Y=Ynglefugl. T=Trækfugl. *) Angiver, at der ikke er redested i Søgårdlejren, men at terrænet fungerer som et vigtigt fourageringsområde.

6. FORSVARETS NATURA 2000-INDSATS

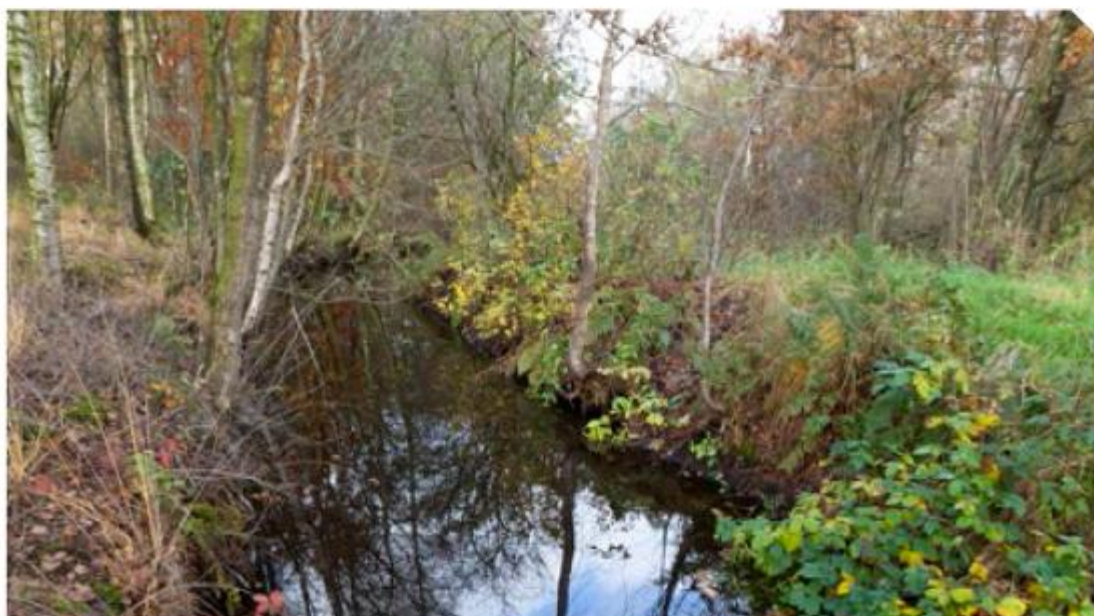
Der er opstillet en række kort- og langsigtede målsætninger for den fremtidige drift og pleje af terrænet. Målsætningerne er opstillet og fordelt på en række strategiske, taktiske og operationelle mål indenfor emnerne militæranvendelse, naturbeskyttelse og pub-

likumshensyn. De operationelle mål er at opfatte som den konkrete indsats, der udspecificeres i plantillæggets aktivitetsafsnit. Der er opstillet mål for Natura 2000-indsatsen i perioden 2012-2015. Disse fremgår af tabel 6-1.

Strategisk	Taktisk	Operationel
<p>Sødringkær Skydeterræn bidrager i videst muligt omfang til sikring af Natura 2000-område Nr. 14's økologiske og landskabelige integritet.</p> <p>Naturtyper og arter skal have en gunstig bevaringsstatus.</p> <p>For odder, der er vurderet til gunstig prognose, skal udviklingen være stabil eller i fremgang.</p> <p>For 1330 Strandeng, der er vurderet til naturtilstandsklasse II og III og ugunstig prognose, skal udviklingen i naturtilstand være i fremgang, således at der opnås naturtilstand I-II og gunstig bevaringsstatus, såfremt de naturgivne forhold giver mulighed dertil.</p> <p>Det samlede areal af naturtypen/levestedet skal være stabilt eller i fremgang, hvis naturforholdene tillader det.</p>	<p>1330 Strandeng: Plejeindsats til sikring af 13,4 ha strandeng i lav og lysåben tilstand gennemføres.</p> <p>Odder: Vilkår på terrænet (14,9 ha) må ikke forringes.</p>	<p>Afgræsning gennemføres fra 2013 (13,4 ha).</p> <p>Rydning af gammelt granhegn i 2012 (0,5 ha).</p> <p>Forstyrrelser fra offentlig adgang reguleres igennem kanalisering uden om terrænet (14,9 ha).</p>

Tabel 6-1. Målsætningen for Natura 2000-indsatsen på Sødringkær Skydeterræn.

>>>

Strategisk	Taktisk	Operationel
<p>Natura 2000:</p> <p>Søgårdlejren bidrager i videst muligt omfang til sikring af Natura 2000-område Nr. 95's økologiske integritet.</p>	<p>Hostrup Sø (ca. 200 ha): Opnår forbedret vandkvalitet og naturtypekarakteristisk grundskudsvegetation.</p>	<p>I et projekt i samarbejde med Syddansk Universitet og Naturstyrelsen forbedres lysforholdene på lavt vand i to del områder på søens øst og sydside ved reduktion af rørskoven (ca. 0,3 ha). Strandbo udplantes i det sydlige delområde (2012).</p> <p>Rydning- og hydrologiprojektet i Klattrup Mose/Hostrup Sø gennemføres, se detaljer nedenstående.</p>
<p>Naturtyper og arter:</p> <p>Naturtyper og arter skal have en gunstig bevaringsstatus.</p> <p>For naturtyper og for arters levesteder, der er vurderet til natur/skovtilstandsklasse I eller II og gunstig prognose skal udviklingen i areal og tilstand være stabil eller i fremgang.</p> <p>For naturtyper og arters levesteder, der er vurderet til natur/skovtilstandsklasse III-V og/eller ugunstig prognose, skal udviklingen i natur/skovtilstand være i fremgang, således at der opnås natur/skovtilstand I-II og gunstig bevaringsstatus, såfremt de naturgivne forhold giver mulighed dertil.</p> <p>Det samlede areal af naturtypen/levestedet skal være stabilt eller i fremgang, hvis naturforholdene tillader det.</p> <p>For naturtyper og arter uden tilstandsvurderings-system og/eller med en ukendt prognose er målsætningen gunstig bevaringsstatus.</p>	<p>7120 Nedbrudt højmosé og 7140 Hængesæk: Udvikles i retning af højmosé N og V for Hostrup Sø (ca. 50 ha).</p> <p>7110 Højmosé: Sikres i fremgang og der skabes basis for udvidelse og sammenhæng.</p> <p>Tinksmed, trane og moséhornugle: Tilstand og det samlede areal af levestederne er i fremgang, således at der er grundlag for, at arterne yngler i området nord for Hostrup Sø.</p> <p>Rørdrum: Tilstand og areal af rørskovsarealerne omkring Hostrup Sø stabil, så der fortsat er grundlag for at rørdrum yngler.</p> <p>Stor hornugle og havørn: Tilstanden af Hostrup Sø og arealet omkring stabil eller i fremgang således, at området fortsat understøtter, at arterne yngler i nærområdet.</p> <p>Rørhøg: Tilstanden og det samlede areal af levesteder i fremgang, således at området bidrager til målsætningen om 2-3 ynglear i Natura 2000-området.</p> <p>Odder: Hostrup Sø sikres som levested.</p> <p>Stor vandsalamander: Der sikres egnede levesteder, herunder etableres mulighed for genudveksling mellem områdets delbestande igennem bedre hydrologi i Klattrup Mose og etablering og pleje af 5-10 vandhuller.</p>	<p>Rydning- og hydrologiprojektet i Klattrup Mose/Hostrup Sø gennemføres i 2 faser, jf. aktivitetsafsnit:</p> <p><u>Fase 1 (2011):</u></p> <p>Forveddet opvækst ryddes på et ca. 80 ha stort centralt areal i Klattrup Mose.</p> <p>Forveddet opvækst i nedbrudt højmosé (0,6 ha) i Afd. 3 ryddes sammen med ovenstående.</p> <p>Tidligere grøfter (i alt 400 m) på begge sider af Bukkelunden lukkes og udjævnes.</p> <p>Afgræsning iværksættes senest i 2013 i hele Klattrup Mose (100 ha).</p> <p><u>Fase 2: Efter nærmere undersøgelse og i samarbejde med Aabenraa kommune og Naturstyrelsen:</u></p> <p>Ca. 10 nord-syd-gående dræningsgrøfter i Klattrup Mose tilkastes så lang nedstrøms (syd) som muligt og desuden punktvis opstrøms.</p> <p>En 30 m bred og 1 meter dyb rende (0,2 ha) udgraves på tværs i den nuværende Bukkelund, hvis det skønnes hensigtsmæssigt.</p> <p>To-tre vandhuller á ca. 0,1 ha etableres i området øst for Gåsesø, hvis det skønnes hensigtsmæssigt.</p> <p>Vandstanden hæves i Hostrup Sø jf. det fælles hydrologiprojekt.</p> <p>Brudesø Bæk lukkes så tæt på udløbet i Hostrup Sø som muligt.</p> <p>Øvrig pleje:</p> <p>7 vandhuller Afd. 7, 8, 9, 10, 11 (i alt 0,8 ha) sikres og plejes løbende.</p>

	<p>6230 Surt overdrev: Sikres stabil eller i fremgang (36 ha) og der skabes vilkår for udvikling på yderligere areal øst for Hostrup Sø (8,5 ha) og på Bjergskov overdrev (3,5 ha).</p>	<p>Rydningsprojekt øst for Hostrup Sø (2011), jf. aktivitetsafsnit:</p> <p>Opvækst af eg, birk, hylde m.v. ryddes på et areal (5,5 ha) fra P-pladsen øst for Hostrup Sø og mod syd. Overdrevsarealer i Afd. 5 (1 ha) og et nuværende landbrugsareal i Afd. 5 (3 ha) mod syd inddrages i projektarealet. Sidstnævnte areal kultiveres og overgår derefter til naturlig succession med overdrevspleje ved slåning/afgræsning.</p> <p>Rydning og afgræsning af Bjergskov Overdrev (Afd. 7):</p> <p>Et areal nord (2 ha) og et i syd (1,5 ha) i Afd. 7 ryddes for opvækst, dog således at der efterlades enligt stående ege.</p> <p>Bjergskov Overdrev afgræsses som nu, men i planperioden afklares koordineret afgræsning med Naturstyrelsen.</p>
<p>Skov:</p> <p>Skovarealerne, herunder såvel habitatskov som øvrig skov på hele terrænet, styrkes naturmæssigt igennem naturmæssig skovdrift på basis af lokalitetskortlægning og udlægning af skovudviklingstyper.</p> <p>Forsvarets skove skal fremstå robuste og modstandsdygtige i forhold til eksterne påvirkninger fra storm, klimæændringer og skadevoldere. Skovene skal sikres en omfattende strukturmæssig variation og hydrologi, så de til enhver tid opfylder de militære behov til uddannelsesmæssig brug, adgang, sløring og støjdemping.</p> <p>Forsvarets fredskovsarealer skal drives efter naturære skovdriftsprincipper.</p> <p>Skovdriften skal gennemføres, så den lever op til kravene om skovcertificering jævnfør både FSC og PEFC.</p> <p>Skovdriften skal specielt fokusere på at bevare og skabe brede og varierede skovbryn langs ydre og indre skovrande.</p> <p>Langs vejkanter, spor og omkring vejkryds skal, hvor det er relevant, skabes og vedligeholdes åbne områder.</p> <p>Foryngelse skal i videst muligt omfang baseres på naturlig foryngelse. I overgangsfasen fra traditionel til naturnær skovdrift vil suppleres med indplantede træer.</p> <p>Forekomst af dødt ved er en nøglefaktor for skovens naturindhold. Tilstedeværelse af døde og døende gamle træer i alle bevoksninger skal sikres, på arealer uden tilstrækkelig forekomst af dødt ved gennemføres en aktiv indsats for at skabe såvel stående som liggende dødt ved.</p>	<p>9110 Bøg på mor: Sikres i god tilstand eller i fremgang (1,0 ha)</p> <p>9120 Bøg på mor med kristtorn: Sikres i god tilstand eller i fremgang (1,6 ha).</p> <p>9160 Ege-blandskov: Sikres i fremgang eller i god tilstand (1,5 ha).</p> <p>Skovarealerne på Søgårdlejren: Omlægges til naturnær skovdrift med udlægning af skovudviklingstyper og habitattrægrupper.</p>	<p>Skovudviklingstype 11 Bøg udlægges på 9,4 ha, indeholdende området ene delareal med skovhabitattypen 9110 i Afd. 8 (1,0 ha) og 3 delarealer af skovhabitattypen 9120 Afd. 6 (i alt 1,2 ha).</p> <p>Skovudviklingstype 22 Eg med lind og bøg udlægges på 15,5 ha indeholdende 2 delarealer med habitatskovtypen 9160 i Afd. 6 (1,2 ha).</p> <p>Følgende skovudviklingstyper udlægges ud over de ovenfor nævnte habitatskovnaturtyper (se kort over skovudviklingstyper)</p> <p>14 Bøg med gran: 28,2 ha 23 Eg med skovfyr og lærk: 10,1 ha 41 Birk med skovfyr og gran: 10,0 ha 93 Skoveng: 2,7 ha 94 Urørt skov: 46,8 ha Mindst 17 habitattrægrupper (6,7 ha) udlægges fordelt over alle terrænets skove.</p>

Tabel 6-1. Målsætningen for Natura 2000-indsatsen på Søgårdlejren.

Har du lyst til at læse mere?

Scan koden med din smartphone og hent drifts- og plejeplanen på forsvarrets hjemmeside.

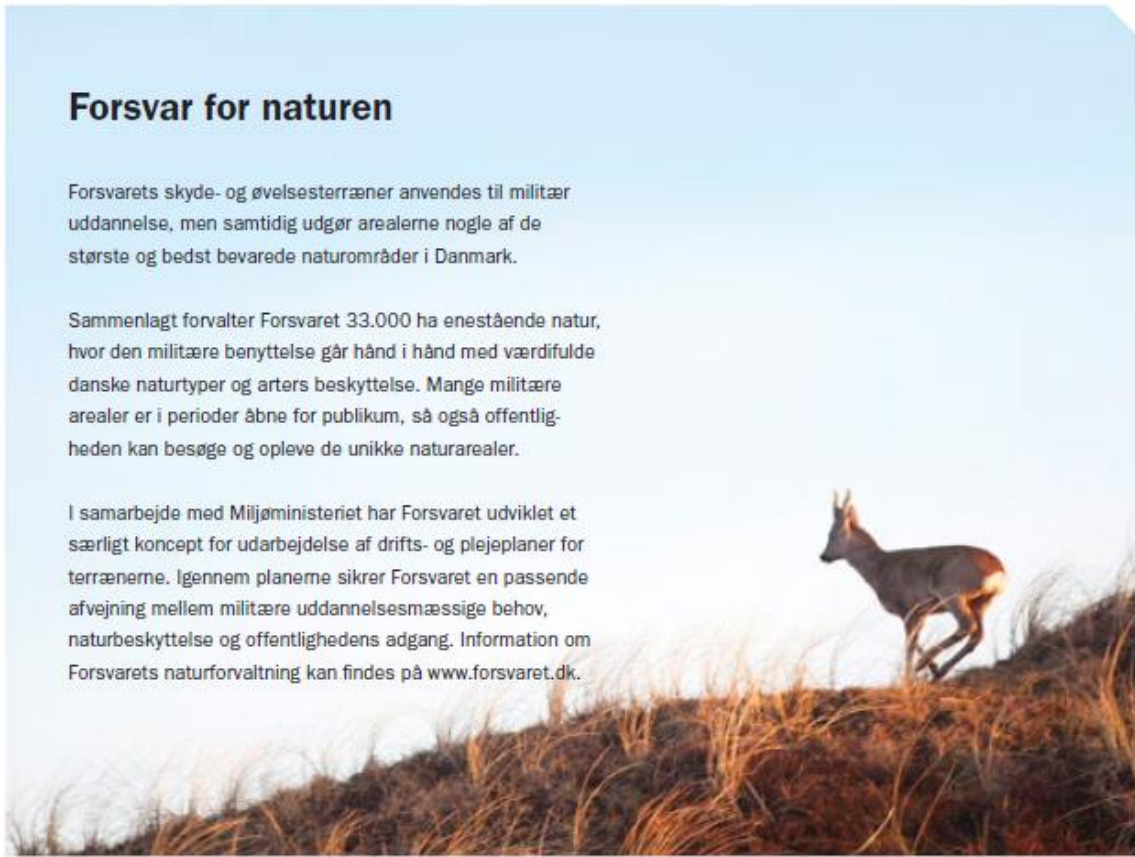

Forsvar for naturen

Forsvarets skyde- og øvelsesterræner anvendes til militær uddannelse, men samtidig udgør arealerne nogle af de største og bedst bevarede naturområder i Danmark.

Sammenlagt forvalter Forsvaret 33.000 ha enestående natur, hvor den militære benyttelse går hånd i hånd med værdifulde danske naturtyper og arters beskyttelse. Mange militære arealer er i perioder åbne for publikum, så også offentligheden kan besøge og opleve de unikke naturarealer.

I samarbejde med Miljøministeriet har Forsvaret udviklet et særligt koncept for udarbejdelse af drifts- og plejeplaner for terrænerne. Igennem planerne sikrer Forsvaret en passende afvejning mellem militære uddannelsesmæssige behov, naturbeskyttelse og offentlighedens adgang. Information om Forsvarets naturforvaltning kan findes på www.forsvaret.dk.

BILAG 5: FORKLARING AF NATURA 2000-BEGREBER M.M.

Begreb	Forklaring
Natura 2000	Natura 2000 er et netværk af områder i EU med særligt

	værdifuld natur. Natura 2000 er en samlebetegnelse for habitatområder og fuglebeskyttelsesområder. I Danmark tales om internationale naturbeskyttelsesområder, som også rummer Ramsarområder, og består af et eller flere af disse særligt udpegede områder. Natura 2000-områderne kan ses i Danmarks Miljøportal . Der er mere information om Natura 2000 på Naturstyrelsens hjemmeside
Udpegningsgrundlag	Udpegningsgrundlaget er en fællesbetegnelse for de arter og naturtyper, som findes indenfor et internationalt beskyttelsesområde og som er omfattet af listerne i habitatdirektivet eller fuglebeskyttelsesdirektivet, som forudsætter udpegningsgrundlag af beskyttelsesområder. Du kan finde udpegningsgrundlag her: Udpegningsgrundlag .
Naturtyper	Naturtyperne er defineret nærmere i " Habitatbeskrivelser, årgang 2010 ". Endvidere er alle danske naturtyper beskrevet på Naturstyrelsens hjemmeside .
Lysåbne terrestriske naturtyper	I Danmark er der 35 lysåbne terrestriske naturtyper: 1210 (Enårig vegetation på strandvolde) , 1220 (Flerårig vegetation på stenede strande) , 1230 (Klinter eller klipper ved kysten) , 1310 (Vegetation af kveller eller andre enårige strandplanter) , 1320 (Vadegræssamfund) , 1330 (Strandenge) , 1340 (Indlands-strandenge) , 2110 (Begyndende klitdannelser) , 2120 (Hvide klitter og vandremiler) , 2130 (Stabile kystklitter med urtevegetation) , 2140 (Stabile kalkfattige klitter med Empetrum nigrum) , 2160 (Kystklitter med havtorn) , 2170 (Kystklitter med gråris) , 2190 (Fugtige klitlavninger) , 2250 (Kystklitter med enebær) , 2310 (Indlandsklitter med lyng og visse) , 2320 (Indlandsklitter med lyng og revling) , 2330 (Indlandsklitter med åbne græsarealer med sandskæg og hvene) , 4010 (Våde dværgbusksamfund med klokkelyg) , 4030 (Tørre dværgbusksamfund (heder)) , 5130 (Enebærkrat på heder, overdrev eller skrænter) , 6120 (Tørketålende græsvegetation på kalkrig jordbund) , 6210 (Overdrev og krat på mere eller mindre kalkholdig bund) , 6230 (Artsrige overdrev) , 6410 (Tidvis våde enge) , 6430 (Bræmmer med høje urter) , 7110 (Aktive højmoser) , 7120 (Nedbrudte højmoser) , 7150 (Lavninger på tørv med Rhynchosporion) , 7210 (Kalkrige moser og sumpe med hvas avneknippe) , 7220 (Kilder og væld med kalkholdigt (hårdt) vand) , 7230 (Rigkær) , 7140 (Overgangstyper af moser og hængesæk) , 8220 (Indlandsklipper af kalkfattige bjergarter) , 8230 (Indlandsklipper af kalkfattige bjergarter med pionerplantensamfund) .
Sø- og vandløbsnaturtyper	I Danmark er der 7 sø- og vandløbsnaturtyper: 3110 (Kalk- og næringsfattige søer og vandhuller) , 3130 (Ret næringsfattige søer og vandhuller) , 3140 (Kalkrige søer og vandhuller med kransnålalger) , 3150 (Næringsrige søer og vandhuller med flydeplanter) , 3160 (Brunvandede søer og vandhuller) , 3260 (Vandløb med vandplanter) , 3270 (Vandløb med tidvis blottet mudder med enårige planter) .
Skovnaturtyper	I Danmark er der 10 skovnaturtyper: 2180 (Skovklit) , 9110 (Bøg på mor) , 9120 (Bøg på mor med kristtorn) , 9130 (Bøg på muld) , 9150 (Bøg på kalk) , 9160 (Ege-blandskov) , 9170 (Vinteregeskov) , 9190 (Stilkege-krat) , 91D0 (Skovbevokset tørvemose) , 91E0 (Elle- og askeskov) .
Kortlægning	Under forarbejdet til Natura 2000-planerne er en række naturtyper kortlagt ved en fysisk gennemgang af habitat-

	<p>områderne. Naturtyperne er afgrænset og identificeret, og der er registreret oplysninger om struktur og artsindhold på arealerne.</p> <p>De kortlagte områder kan f.eks. findes på PRIOR.</p>
Tilstandsklasse	<p>Tilstandsklassen er udtryk for naturkvaliteten af den enkelte kortlagte naturtype. Tilstandsklassen er beregnet på baggrund af strukturindikatorer og artsdata, som er indsamlet ved kortlægningen. Ud fra strukturindikatorerne beregnes et strukturindeks, og tilsvarende beregnes et artsindeks ud fra de indsamlede artsdata. Hver især fortæller de to indeks noget om de aktuelle livsvilkår og den seneste historie på arealet. Tilstanden er en sammenvejning af de to indeks.</p> <p>Der er 5 tilstandsklasser:</p> <ol style="list-style-type: none"> I. Høj tilstand II. God tilstand III. Moderat tilstand IV. Ringe tilstand V. Dårlig tilstand <p>De to øverste klasser I og II opfylder Habitatdirektivets krav til gunstig bevaringsstatus under forudsætning af, at der foreligger en prognose der siger, at arealet også i fremtiden vil kunne opretholde den høje eller gode tilstand.</p> <p>Tilstandsklasse (inkl. struktur- og artstilstand) for en kortlagt naturtype kan ses på PRIOR.</p>
Gunstig bevaringsstatus	<p>En naturtypes bevaringsstatus er gunstig, når:</p> <ul style="list-style-type: none"> - arealet med naturtypen i det naturlige udbredelsesområde er stabilt eller øges - den særlige struktur og de særlige funktioner, der er nødvendige for naturtypens opretholdelse, er til stede og vil være det fremover. - bevaringsstatus for de arter, der er karakteristiske for naturtypen, er gunstig. <p>En arts bevaringsstatus anses for gunstig, når:</p> <ul style="list-style-type: none"> - bestandsudviklingen viser, at arten på lang sigt vil opretholde sig selv - artens naturlige udbredelsesområde hverken er i tilbagegang eller vil blive mindsket - der er og sandsynligvis fortsat vil være et tilstrækkeligt stort levested til på lang sigt at bevare artens bestande
Natura 2000-plan	<p>Natura 2000-planen fortæller, hvordan man skal behandle hvert af de 246 Natura 2000-områder, så man stopper tilbagegangen for naturtyper og arter i det enkelte område.</p> <p>Natura 2000-planen indeholder en basisanalyse af områdets aktuelle naturtilstand og trusler, mål for naturtilstanden og et indsatsprogram.</p> <p>Natura 2000-plan kan findes på Naturstyrelsens hjemmeside.</p>
Natura 2000-handleplan	<p>Natura 2000-planen udmøntes i handleplaner. En kommune skal således udarbejde en handleplan for, hvordan Natura 2000-planen vil blive realiseret inden for kommunens geografiske område på land og kystnære områder. Kommunen skal efterfølgende sikre, at handleplanen gennemføres. På tilsvarende måde har Naturstyrelsen ansvaret for at udarbejde og gennemføre handleplaner for de skovbevoksede,</p>

	fredskovspligtige arealer.
Offentlige lodsejeres drifts- og plejeplaner	Offentlige lodsejere har mulighed for selv at udarbejde drifts- og plejeplan som opfølgning på en Natura 2000-plan. I Natura 2000-handleplanen skal der være resuméer af de offentlige lodsejeres drifts- og plejeplaner.
Invasive arter	Invasive arter dækker over plante- og dyrearter, der af mennesket er blevet flyttet fra en del af verden til en anden og her påvirker hjemmehørende arter negativt. Et almindeligt brugt eksempel er kæmpe-bjørneklo, som er ført til Danmark fra Kaukasus og nu giver problemer i eksempelvis moser, hvor den udkonkurrerer hjemmehørende plantearter.
Skovnaturtypebevarende drift og pleje	<p>I Natura 2000-tilskudsordning for skov er den skovnaturtypebevarende drift og pleje defineret på følgende måde:</p> <p>Alle arealer omfattes af en basissikring med følgende indhold:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Vedvarende skovdække • Ved skovdrift skal de karakteristiske træarter for skovnaturtypen fremmes • Ved foryngelse skal der anvendes en naturvenlig foryngelse • Ingen gødskning, kalkning eller kemisk bekæmpelse • Uforstyrret jordbund på mindst 2/3 af arealet • Ingen øget afvanding • Bevaring af eksisterende dødt ved og træer med hulheder • Plejere til handleplan-myndigheden til bekæmpelse af arter, der optræder invasivt <p>Som minimum skal alle arealer i tilstandsklasse 1 omfattes af en supplerende sikring med én eller flere af følgende tiltag:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Bevaring af store træer til død og henfald • Bekæmpelse af invasive arter • Etablering af naturlige vandstandsforhold • Forberedelse til skovgræsning
Urørt skov	<p>I Natura 2000-tilskudsordning for skov omfatter udlæg til urørt skov følgende restriktioner:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Ingen skovdrift • Ingen fjernelse af levende eller døde træer • Ingen gødskning, kalkning eller kemisk bekæmpelse • Ingen forstyrrelse af jordbunden • Ingen oprensning eller nygravning af grøfter • Plejere til handleplan-myndigheden til bekæmpelse af arter, der optræder invasivt